Олександра ВЕСЕЛОВА
(м.Київ)

ДО ПРОБЛЕМИ ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ГОЛОДОМ 1932–1933 рр.

Як відомо, термін „геноцид" походить від грецького „генос" – рід, плем'я і латинського „цедо" – вбиваю, тобто означає народовбивство.

Відоме нам і визначення геноциду за Конвенцією ООН. "Про запобігання злочину геноциду і покарання за нього" від 9 грудня 1948 року. Це – дії, скоєні з наміром знищення повністю чи частково будь–якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи, цебто різновид національної політики, спрямований проти конкретного етносу з метою його зникнення через фізичне винищення. Складові геноциду: навмисне створення для якої–небудь групи життєвих умов, розрахованих на її повне або часткове винищення, та дії, розраховані на недопущення дітонароджування в середовищі такої групи[1], прямо характеризують геноцид українського народу голодомором початку 30–х років XX століття.

Здійснювався злочин геноциду щодо українського народу московським центром радянської імперії – СРСР. З'ясовано вже основні характерні особливості голодомору. Він був штучний, рукотворний, породжений тоталітарним режимом за відсутності в Україні власної держави. Голодовий мор став наслідком масової форсованої насильницької колективізації, розкуркулення селянства, політичних репресій проти республіканського, обласного, районного керівництва, голів колгоспів, селянства України – рядових колгоспників і одноосіб–ників, цілковитого пограбування села.

Проблема голоду–геноциду – національної катастрофи українського народу – має значну історіографію. Бібліографічний покажчик "Голодомор в Україні 1932–1933 рр.", опублікований 2001 р., нараховує понад 6 тис. назв[2]. Особливо активізувалися дослідження цієї складної теми до 70–х та 75–х роковин лихоліття. Вона знайшла висвітлення в грунтовній колективній монографії українських істориків "Голод 1932–1933 років в Україні: причини і наслідки"[3], виданнях: Геноцид українського народу: історична пам'ять та політико–правова оцінка. Міжнар.наук.–теорет.конф., Київ, 25 листопада 2000 р.: Матеріали; Голодомори в підрадянській Україні (Праці членів Асоціації дослідників голодоморів в Україні); *Кульчицький С.* Демографічні наслідки голодомору 1933 р. в Україні; *Єфіменко Геннадій.* Всесоюзний перепис 1937 р. в Україні: документи та матеріали; *Кульчицький С.В.* Голод 1932–1933 рр. в Україні як геноцид; *Його ж:* Голод–геноцид 1932–1933 рр. в Україні. Матеріали до навчального курсу; *Його ж:* Почему он нас уничтожал? Сталин и украинский голодомор; *Його ж:* Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення; *Марочко Василь.* Голодомор 1932–1933 рр.; *Його ж:* Творці голодомору 1932–1933 рр.[4].

Тема голодомору в цілому досліджена. Триває час її поглибленого вивчення.

Замовчувані за комуністичного режиму документи – постанови, спецповідомлення, доповідні записки, листи вищих центральних та регіональних органів партійно–державної влади, свідчення людей, які пережили голод і вижили, та

очевидців, розкривають технологію творення людомору–33, перетворення людей на кріпаків, безправних рабів, обшуків селянських обійсть так званими "активістами" з метою вилучення зерна, овочів, запасів кожної родини. Позбавлення українських селян продуктів харчування призвело 1931 р. до голодування, 1932 – до голоду, 1933 р. – до масової смертності селян України. За даними різних дослідників, голодомор поглинув від 5,5 до 10 млн людей.

Зазначені засоби слугували проведенню конфіскаційної хлібозаготівельної політики, через механізм якої, в основному, і відбувалося творення голоду. Директиви щодо організації й здійснення хлібозаготівель йшли безпосередньо від Й.Сталіна – генерального секретаря ЦК ВКП(б), всі важелі керівництва держпоставками сільськогосподарської продукції, насамперед, зерна, знаходилися в його руках. Вказівки "батька народів" та його найближчих соратників з верхівки компартійно–державної влади: В.Молотова, Л.Кагановича та ін. стосовно практичного проведення хлібозаготівель надсилалися до республік, областей у вигляді постанов ЦК ВКП(б) та Ради міністрів СРСР, як правило, за підписом Сталіна, який уособлював владу у комуністичній імперії, його особистих директив, настанов–вимог В.Молотова, Л.Кагановича та ін. призвідців голоду–геноциду.

В колоніально залежній Україні беззаперечно мали виконуватись й реалізовувались директиви партійно–радянського уряду СРСР Компартією (більшовиків) України та її радянським урядом, очолюваними С.Косіором, П.Постишевим. В.Чубарем та ін. Владна вертикаль, каральний апарат, постійно перебуваючи під пресингом московського центру, домагалися шляхом жорстокого терору проти селянства здачі усього наявного у колгоспах і населення продовольчого, страхового, насіннєвого, фуражного зерна.

Хоча ЦК ВКП(б) та Радянський уряд оголосили про «успішне завершення колективізації», плануючи голод–геноцид в Україні, дали таємну вказівку на її продовження, тобто посилення розкуркулювання вже не "куркулів", а "середняків" й "бідняків", що звались "одноосібниками", не бажаючи вступати до колгоспів. "Сообщается следующая поправка к телеграмме, посланной вам четырнадцатого января о годовщине смерти Ленина: "За завершение, в основном, в 1932 году коллективизации сельского хозяйства, и на ее основе ликвидации кулачества как класса по всему СССР" следует читать так: "За завершение, в основном, в 1932–33 году коллективизации сельского хозяйства, и на ее основе ликвидации кулачества как класса по всему СССР". 20.01.1932 г. Секретарь ЦК И.Сталин".

Отримавши телеграму, ЦК КП(б)У негайно директивував обкомам про посилення репресій щодо колективізації, розкуркулювання та хлібозаготівель в усій країні.

Партійні органи, спеціальні уповноважені ЦК ВКП(б), ЦК КП(б)У, обкомів, райкомів партії з держзаготівель суворо вимагали здачі хліба без врахування справжнього стану з наявністю зерна в господарствах. Найпоширенішими були звинувачення обласного, районного, сільського керівництва, а найбільше – селян у "приховуванні зерна", його "розбазарюванні, "розкраданні", "саботажі хлібозаготівель", "антидержавній діяльності" тощо. Місцеві керівники в свою чергу у невиконанні плану хлібозаготівель звинувачували голів колгоспів. Для так званої "допомоги" відстаючим районам у виконанні держпоставок зерна, заготовити яке було неможливо через його відсутність після вилучення "заготівельниками", на

місця додатково направлялися уповноважені та представники вищих партдержорганів.

"Активісти", уповноважені насильно забирали під час подвірних обшуків у селян продукти, заготовлені на зиму, нерідко били й навіть вбивали людей.

Численні архівні документи й свідчення селян, які пережили голод–геноцид й вижили, підтверджують це ганебне нелюдське явище. Так, Г.Є.Цимбал із с.Стави Кагарлицького р–ну Київської обл. згадувала: "По селах ходили "активісти" і забирали в людей все, що можна їсти, а обкрадені люди помирали". "Один чоловік, в якого уповноважений з райкому партії забрав останню торбинку з зерном, напав на того, щоб відібрати своє зерно, то той уповноважений холоднокровно застрелив його і сказав, що селянин був "контрою". У вбитого зостались жінка і четверо дітей–сиріт", – свідчила М.Я.Денисенко з с.Красноіванівка Криничанського р–ну Дніпропетровщини[5].

ЦК КП(б)У і уряд УСРР кожну п'ятиденку, а часто і щоденно розглядали питання про хлібозаготівлі в областях, приймали постанови і слідкували, аби на місцях рішення виконувалися. У листі Сталіну від 8 грудня 1932 р. Косіор зазначав: "Погано перевіряється в областях виконання директив ЦК і обкомів, завдяки чому ряд серйозних заходів або зовсім не проводиться, або проводиться слабо, або ж перекручується (натурштрафи, вилучення розкраденого хліба, репресії до управлінців, вилучення колгоспних фондів).

ЦК збирав дані з усіх областей стосовно різного роду репресій. Як зразок однієї з них – неопублікована поки що телеграма Косіора уповноваженому ЦК з відміткою "таємно вручити в закритому пакеті" від 3 грудня 1932 р.: "Прошу коротко повідомити, як виконуються директиви ЦК: Перше: Застосування репресій до колгоспів, одноосібників, які не виконують план хлібозаготівель, позбавлення завезення товарів, натурштрафи, припинення видачі натуральних авансів колгоспникам, повернення незаконно розданого хліба, вилучення розкраденого, судові репресії й ін[ше]. Друге: Про боротьбу зі спекуляцією й узагалі торгівлею хлібом, зокрема, поза базарами, виловлювання спекулянтів… Третє: Які результати проведення усіх цих заходів на хід хлібозаготівель".

Репресивними засобами творення геноциду були заборона пересування, виселення як "куркулів", так і цілих хуторів, сіл, станиць. "Виселити в найкоротший термін у північні області СРСР із станиці Полтавської (Північний Кавказ), як найбільш контрреволюційної, усіх жителів за винятком дійсно відданих радвладі й не замішаних в саботажі хлібозаготівель колгоспників та одноосібників й заселити цю станицю сумлінними колгоспниками–червоноармійцями, працюючими в умовах малоземелля й на непридатних землях в інших краях, передавши їм усі землі й озимі посіви, будівлі, інвентар й худобу виселених", – йшлося в антиукраїнській постанові ЦК ВКП(б) і РНК СРСР від 14 грудня 1932 р. "Про хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі та західних областях".

За тотальної викачки зерна колгоспники майже нічого не отримали на трудодні. В умовах посилення репресій й заборони продажу хліба на ринку через масовий голодний мор села знелюднювалися.

А призвідці геноциду голодомором, маючи у своєму розпорядженні виконавчий апарат, постійно розробляли нові засоби його витворення, збільшували тиск

на села шляхом занесення на чорні дошки, відрядження уповноважених в райони, села, а членів ЦК й уряду в області. Так, постановою політбюро ЦК КП(б)У від 30 жовтня 1932 р. відряджено Косіора – в Одеську, Чубаря й Скрипника – в Дніпропетровську, Затонського й Саркиса – в Київську, Любченка й Сухомлина – у Вінницьку, Голода й Карлсона – в Чернігівську, Петровського, Михайлика й Дудника – в Донецьку, Хатаєвича – в Харківську області. Додатково мобілізовувались на виконання цього ж директивного завдання керівні працівники центральних установ.

Одним з репресивних заходів держави проти населення була заборона продажу хліба на ринку колгоспами, колгоспниками та одноосібними господарствами до виконання ними планів здачі хліба державі. Від нього здача хліба не зростала, але селяни жорстоко страждали. Українські селяни та їхні діти, виснажені голоднечею, ставали дистрофіками, помирали. Повільні темпи хлібозаготівель в республіці центр не задовольняли. Репресії посилювалися. ЦК КП(б)У в постанові від 30 жовтня 1932 р. "Про хлібозаготівлі в колгоспах" наказував: "ввести натуральні штрафи у вигляді встановлення додаткових завдань з м'ясозаготівель у розмірі 15–місячної норми здачі для даного колгоспу м'яса як по усуспільненій так й індивідуальній худобі колгоспника". Причому, накладання натурштрафів не звільняло господарства від встановленого хлібозаготівельного завдання. ЦК закликав поєднувати масову роботу з "умілою репресією" проти "злісних контрактантів, утаювачів хліба", проти "розбазарювачів колгоспних хлібних й фуражних фондів". В Буринському районі Сумської області, приміром, було засуджено "за невиконання хлібозаготівлі" з початку кампанії до 1 січня 1933 р. до позбавлення волі: куркулів за статтею 58 (ч.II) 16 осіб, до позбавлення волі від 3 до 5 років – 6 осіб, від 5 до 7 років – 10...".

"Інструкція про організацію хлібозаготівель в одноосібному секторі

(затверджена ПБ ЦК КП(б)У від 11 листопада 1932 р.) провіщала: "5. Господарства, в яких виявлено закопаний в ямах хліб, за навмисне псування хліба, що рівнозначно шкідництву, повинні підлягати суворим судовим репресіям. Найбільш злісні повинні виселятися за межі району й області… Щодо куркульських господарств, для рішучого придушення їх спротиву хлібозаготівлям, в усіх випадках невиконання ними твердого завдання з хлібоздачі, найбільш жорсткі й суворі з перерахованих тут заходів, в тому числі, продаж всього майна, арешт й виселення за межі області повинні застосовуватися негайно". А постанова ЦК КП(б)У від 30 жовтня 1932 р. наголошувала: "Повністю припинити з отриманням даної директиви ("Про колгоспні фонди") видачу будь–яких натуравансів в усіх колгоспах, незадовільно виконуючих план хлібозаготівель, …негайно організувати повернення незаконно розданого хліба й повернути його на виконання плану хлібозаготівель. Голів правлінь цих колгоспів (як комуністів, так і безпартійних) притягти до суворої відповідальності за розтрату колгоспного хліба з вилученням невірно виданого хліба…".

Навіть зерно, вирощене на присадибних ділянках селян, наказувалось зараховувати як нібито видане їм на трудодні, а лишки начебто виданого хліба – на виконання плану хлібозаготівель.

В постанові окремим пунктом вказувалося: "3. Надати право РВК'ам

перераховувати у фонд хлібозаготівель усі натурфонди, створені в колгоспах, зовсім незадовільно виконуючих плани хлібозаготівель".

В додатку "Обкомам і РПК" до протоколу ПБ від 29 грудня 1932 р.наголошувалось: "До сих пір ще районні працівники не зрозуміли, що першочерговість хлібозаготівель в колгоспах, що не виконали своїх зобов'язань перед державою, означає, що усе наявне зерно у цих колгоспах, в тому числі, і так звані насіннєві фонди, повинно бути першочергово здано в план хлібозаготівель. Саме тому ЦК ВКП(б) відмінив рішення ЦК КП(б)У від 18 листопада про невивіз насіннєвих фондів, як рішення, послаблююче наші позиції в боротьбі за хліб. ЦК КП(б)У пропонує стосовно колгоспів, що не виконали план хлібозаготівель, негайно, упродовж 5 – 6 днів вивезти усі наявні фонди, в т.ч. так звані насіннєві, на виконання плану хлібозаготівель. Будь–яку затримку у вивезенні цих фондів ЦК буде розглядати як саботаж хлібозаготівель з боку районного керівництва й уживе відповідні заходи. Секретар ЦК КП(б)У С.Косіор."

Політбюро ЦК КП(б)У на засіданні 29 грудня 1932 р. з участю Кагановича прийняло ряд рішень стосовно Дніпропетровської області: вислати 700 сімей з 20 – 25 сіл основних відстаючих районів, тт.Карлсону і Реденсу організувати висилку на північ злісних елементів і куркулів (без сімей) кількістю 700 осіб. Скласти список виключених чисельністю до 50 з партії для негайної висилки в концтабір. Просити ЦК ВКП(б) затвердити це рішення". Політбюро прийняло рішення про посилення репресій щодо "злісних нездавців хліба одноосібників": "Запропонувати Дніпропетровському та Харківському обкомам стосовно злісних одноосібників застосувати на основі постанови РНК УСРР від 11 листопада 1932 р. розпродаж усього їх майна, а також позбавлення повністю усієї присадибної землі і усіх будівель. Щодо Харківської області цю міру застосувати щодо приблизно 1000 господарств, Дніпропетровської – 500 господарств".

23 грудня 1932 р. за підписом секретаря ЦК ВКП(б) Й. Сталіна усім членам і кандидатам ЦК і ЦКК, усім секретарям національних ЦК, крайкомів і обкомів та відповідним головам раднаркомів і головам виконкомів, усім секретарям райкомів і усім головам виконкомів, усім членам–партійцям колегії наркомзему СРСР і наркомрадгоспів були розіслані до відома друковані витяги з повідомлень про "саботаж хлібозаготівель у Харківській і Дніпропетровській областях й внутріколгоспному шкідницькому угрупованню на Кубані:

1. ЦК ВКП(б) і Раднарком СРСР вважають, що без негайної організації корінного переламу хлібозаготівель в Дніпропетровській, Одеській і Харківській областях України… план… провалюють українські працівники через несерйозне ставлення до завдань партії й уряду.

2. ЦК ВКП(б) й РНК СРСР доручають Кагановичу й Постишеву негайно виїхати на Україну на допомогу ЦК КП(б)У і РНК УСРР, засісти у вирішальних областях особливоуповноважених ЦК ВКП[б] й РНК СРСР, поділивши працю з Косіором, Чубарем і Хатаєвичем, й ужити необхідних заходів організаційного й адміністративного порядку для виконання плану хлібозаготівель" – це зміст таємної записки прямим проводом Косіору. В ній, як у дзеркалі, бачимо призвідців голоду–геноциду.

В партійно–державних документах постійно підкреслювалась заборона видачі хліба на трудодні до виконання плану хлібозаготівель.

Вказівки ЦК обкомам були конкретно розписані. Те ж саме – обкомів – райкомам. Як бачимо, в діях владної вертикалі – витоки й причини геноциду.

Витворювались все нові й нові методи позбавлення сільського населення продуктів харчування.

Один з багаточисленних засобів творення геноциду – на урядовому рівні організація й дії так званих буксирних бригад. "Організувати бригади з колгоспних активістів колгоспів (даного села чи сусідніх), які виконали план хлібоздачі, або таких, що наближаються до його закінчення для сприяння повному виконанню хлібозаготівельного завдання в одноосібному секторі", – директивував ЦК КП(б)У рішенням "Про заходи боротьби з куркульським впливом у колгоспах і в сільських парторганізаціях" від 11 листопада 1932 р. До 1 грудня організувати на Україні не менше 1100 таких бригад колгоспників, в тому числі по областях: Вінниця –200, Чернігів – 100, Одеса –500, Донбас – 50, Київ – 300, Харків – 350, Дніпропетровськ – 50", – йшлося в постанові за власним підписом Косіора. А в рішенні від 1 грудня 1932 р. вказувалося: "Всеукраїнському штабу буксирних бригад забезпечити найбільш відсталі райони буксирними бригадами сусідніх районів по 35 – 40 осіб кожну". Подібного роду бригади, яких селяни називали "буксирами", були справжніми бандитами–грабіжниками. Це підтверджують й документи архівів, і свідчення очевидців:

"В нас було 7 пудів ячменю, берегли на насіння, мішечок проса. Картопля була закопана, гілляками накрита. Все навантажили на підводу «буксири» й вивезли. Наклали заготівлю - 109 пудів хліба. Щодня їздила „червона валка", вишукували хліб і забирали все до грама", – згадувала М.Ковалишина з Вінниччини. "Вважаю, що голод був викликаний не неврожаєм, а тим, що у людей все відібрали", – констатувала Г.Удовицька (Башкирова) з Дніпропетровщини. "Якби не забирали харчі, то люди були б живі. Всі люди ходили пухлі, важко було ноги переставляти. Їли тоді все: зелені вишні, яблучка, на яких тільки–но осипався цвіт: варили та їли. Як тільки жито пустило колос, то всі люди тільки тим і жили. Я й при панові жила, а такого голоду не було. Ми мали корову, то тільки завдяки їй й вижили…" – розповідала Г.Гула з Дніпропетровщини. "Голод почався тоді, як почали забирати хліб і віддавати державі. Урожай тоді був гарний. Потім почали забирати й інші продукти, особливо у тих, хто не хотів спочатку йти до колгоспу. Багато людей померло з голоду", – розказувала І.Дощ з Донеччини. "На мою думку та на думку моїх односельців, той голод був через те, що все вирощене з села вивезли", – запевняла П.Демидова (Іванова) з Донеччини.

""Забирали все насильно. Заходили до хати і починали шукати залізними ціпками скрізь: в коморі, клуні, хаті, на горищі, по хлівах. Ходять по городу й подвір'ю та крутять свердлами там, де зрушена земля. Коли щось знайдуть, хазяїна зразу ж судять як ворога. Тут уже порятунку не було: забирали все – зерно, муку, крупи, картоплю. Все, що потрапляло до їхніх рук. Часом громили хату: били вікна, двері, печі, комори. Залишали людину з сім'єю, з малими дітьми без нічого. Силою забирали все до колгоспу. В селі – повний розвал. В 1932–1933 рр. стало як у пустелі: стодоли, хліви, стайні, комори сільрада вивозила до міста і продавала на паливо. Коней люди половили, порізали й поїли. Частину коней половила влада, зігнала до колгоспу і поставила варту. Курей, овець порізали й

поїли люди або позабирала влада. Псів та котів постріляли на хутрозаготівлю або поїли люди" – підтверджувала Г.Іванова з Житомирщини.

"У 1932 році, десь на початку осені до села прийшли нікому невідомі, ніким непрошені люди. Вони вривалися до осель та відбирали у мешканців села всі харчі, якими селяни запаслися на зиму, забирали худобу, птицю, грузили на підводи мішки з пшеницею, житом, ячменем. Все! Все, до останього шматочка, до останьої зернинки! Ці ніким непрошені "гості", були жорстокими та безсердечними. Вони руйнували, змітали все, що їм траплялося на шляху, нікого не жаліючи, нікому не співчуваючи.

Хоч був ще дитиною, але як зараз пам'ятаю… Ми саме вечеряли. На столі стояла печена картопля, хліб, огірки, помідори. Як ось стук у двері сіней, стук гучний, нетерплячий. Батько пішов відчиняти, та його випередили... До хати увірвалося троє чужих чоловіків. Вони мовчки пройшлися по оселі, зібрали всі харчі, які були в хаті і пішли до комірчини. Батько щось почав кричати, вимагати пояснення, за що один із незнайомців ударив його кулаком, а інший пригрозив гвинтівкою. А маленька Оля, моя наймолодша сестричка, якій тоді було два роки, дуже злякалася. Тримаючи у руці недоїдений шматочок хліба, намагалася сховатися за матір. Високий чоловік, один із них, з чорними та порожніми очима, підійшов до Олі, вирвав хліб та з кривою посмішкою кинув його під ноги і розтоптав. Сестричка заплакала", – згадував Г.Дерев'янко з Київщини.

"Найважчим було те, що в людей все позабирали. Примусово забирали не лише зерно, а й худобу. В нас була корова, але прийшли якісь чоловіки, забрали зерно в мішках, кинули їх на віз, а корову прив'язали до воза і повели. Через кілька днів батька судили і звинуватили як розкрадача колгоспного майна і ворога радянської влади", – розповідала К.Богуш з Одещини. "Одного разу прийшло до нас чоловік десять із "щупами" і шукали хліб (хтось сказав, що ми його ховаєм). Обшукали все, так нічого і не знайшли. У нас його не було. Люди пухли і вмирали. Багато кого вигнали із власних хат, то вони змушені були жити або в землянках, або в комірках" – з сумом згадувала К.Боровик з Чернігівщини. "Розкуркулення і викачка хліба "буксирними бригадами" була доказом того, що в Україні на той час було досить хліба, бо врожай був добрий. Але той хліб у наших селян забрала червона Москва, утворивши таким чином штучний голод для придушення спротиву селян проти радянської влади» – вважав С.Лісовський з Дніпропетровщини.

"В 30–х роках був штучний голод, а в селах забирали зерно, м'ясо, яйця, та й загалом продовольство! Пам'ятаю, в 1933 р. поїхав я в село на Різдво, а там якраз судили двох селян за те, що ховали хліб. Я їх добре знав, ріс з ними в одному селі. Пам'ятаю, комісія якась приїхала з прокуратурою, по 10 років дали їм. Один тоді встав і говорить: "Я революцію робив, воював за свою землю, а тепер що ж получаю за це?" У нього вдома залишилось четверо дітей, жінка й батьки. Їжі нема, живності теж нема. Багато років потому я зустрів Івана – того комсомольця, який арештовував і судив їх. Я запитав, чому він це зробив, не пожалів дітей, забрав останнє. Так він послався на партію, мов, вона веліла", – ось такий висновок Гната Григоровича (прізвища він не назвав) з Дніпропетровська[6].

Один із засобів творення геноциду – занесення сіл на чорну дошку. За компартійним рішенням введення чорних дощок було заплановано начебто "з метою

переборення куркульського спротиву у виконанні планів хлібозаготівель":

1.Встановити занесення на чорну дошку колгоспів, особливо злісно саботуючих здачу хліба за державним планом. Обкомам систематично перевіряти результати проведення цього заходу, щоб посилити хлібозаготівлі", – зафіксовано у прийнятій 11 листопада 1932 р. постанові ЦК КП(б)У і особисто підписаній Косіором.

Найбільше на чорні дошки станом на 2 грудня 1932 р. було занесено колгоспів у Дніпропетровській області – 228 в 44 районах, у Вінницькій – 44 колгоспи в 42 селах 8 районів, у Київській – 51 колгосп в 48 селах 19 районів, у Харківській – 23 колгоспи в 16 селах 9 районів і п. Обкоми зобов'язувалися негайно повідомляти ЦК про занесення колгоспів на чорні дошки.

В той час, коли в Україні лютував повальний голодовий мор, не припиняючись, йшов вивіз зерна на Захід. Якщо 1930 р. експортовано за кордон 4,8 млн т хліба, то 1931–го – 5,2, 1932–го – 5,1 млн т[7]. Наведемо дані з протоколу засідання політбюро КП(б)У за участю Молотова 17–18 листопада 1932 р.: "5. Зобов'язати Заготзерно відвантажити зверх експортного завдання, що є, не пізніше 8 грудня 99 тис. т пшениці, в т.ч. Москві – 50 тис. т, Іваново – 10 тис.т, Закавказзю – 20 тис.т, Горькому – 10 тис.т, Криму – 4 тис. т." …пшеничного борошна… Ленінграду – 14 тис.т, Закавказзю – 5 тис. т, Москві – 1,5 тис.т, Білорусі – 2 тис.т…". Постанова бюро Миколаївського міськпарткому від 15 грудня 1933 р. свідчить про вантаження експортних хлібних пароплавів: "З метою забезпечення вантаження усіх пароплавів у порту під хліб до 25.XII ц.р., встановити норму завезення хліба на елеватор 35 т на добу. Встановити окремо добову норму: 1) Торговий порт – 1120 т, 2) Транс. [портна] артіль – 20 площадок і 20 фургон[ів] – 500 т…". Усього на добу: 2075 т*.

…Попередити керівників усіх організацій, працюючих на вантаженні хліба, що за порушення виконання даного графіка [10 днів] [винні] будуть притягнуті до …відповідальності", – йшлося в документі.

Вивезення сільгосппродуктів з України відбувалося одночасно із забороною виїзду виснажених голодом селян з України. ЦК ВКП(б) та РНК СРСР у зв'язку з втечею селян в пошуках хліба видав директиву "у зв'язку з масовим виїздом селян за межі України" для усіх обкомів й облвиконкомів, уповноваженому наркомшляху "(т.Лаврищеву)" та… ДПУ негайно дати вказівки усім залізничним станціям про припинення продажу квитків за межі України селянам, які не мають посвідчень РВК'ів про право виїзду, чи промислових і будівельних організацій про те, що вони завербовані на ті або інші роботи за межі України.

Україна була перетворена на резервацію, де судили, а нерідко і вбивали за колоски, зібрані голодуючими колгоспниками і дітьми як на колгоспних полях, так і на власних присадибних ділянках. Майже нормою при масовій смертності, вимиранні сільських кутків, а нерідко сіл, стали трупоїдство й людоїдство. Україна стала могилищем, в якому опинилися, мільйони безневинно убієнних українських селян та їх дітей. Голодомор породив масове сирітство. За владними наказами в Україну направляли доприселенців з Росії, Білорусії, ін. регіонів СРСР.

"...Навесні 33–го року вночі прийшли комсомольці–активісти, палками пошкрикали усі можливі місця схову, відкопали хліб і увесь забрали. Вимели все–все:

*За підрахунками автора.

й картоплю, й буряки, й гарбузи... Сім'я залишилася без продуктів харчування зовсім.

І мої рідні почали помирати. Першим помер брат Григорій, затим – Іван, потім – мама. Мою сестричку Оленку вкинули в яму живою, аби не приїжджати ще раз. Сьогодні – от я її бачила, а завтра – вона вже в ямі. Щоб спастися, батько поміняв хату на 2 пуди вівса. І поїхав на заробітки в Білорусію. Повернувся, щоб і нас туди забрати.

На той час живими тільки й остались батько та я. Пішли ми в Тетіїв, щоб купити квитки й виїхати. Батько був дуже слабкий, ледь ходив. На вокзалі його забрала міліція. За те, що хотів квитки купити, бо тоді квитки на поїзди без вказівок влади не продавали. Мене від батька просто відкинули...

І повернулася я в своє село. Якщо те можна назвати харчуванням, то їла я листя з липи та акації, калачики… Ночувала на холодній печі розваленої хати. Йти не було куди...

Під час моїх поневірянь хотіли мене навіть з'їсти. Тоді таке явище було досить поширене.

Мій батько, як одноосібник, мав діляночку землі, на якій посіяв збіжжя. На своєму, батьковському полі, я нарвала колосочків, щоб утамувати голод. На біду, мене побачив об'їждчик. Схопив і тягнув мене кілометри зо три до сільради. Вкинув у підвал. Три доби я там просиділа без їжі й води. Як мене випустили, не пам'ятаю…

...У школі стало легше, але довго ще з опухлих ніг текла сукровиця…

А трохи згодом мені сказали, що в селі організували приют для сиріт. Пішла я в приют. Там нас, дітей, було до двох десятків. Спали на соломі. Я спала на лавці. Варили нам пшоняний суп. Двічі на день: вода водою. І 400 г хліба. Помагала я тітці Варці, яка там працювала. Це вже нас спасало і спасло.

Була в тому приюті дівчинка років 12–13, уся сива. Казали люди, що батьки її були трупоїдами.

Наш куток в селі майже весь вимер. Розповідали, що одна жінка з'їла двох своїх діток.

Дай, Боже, щоб голодоморна трагедія, штучно утворена комуністичним режимом, ніколи не повторилася", – свідчила А.Глуховська, яка пережила голод в с.Скибинці Тетіївського р–ну Київської обл.[8].

Таким чином, аналіз документів центральних та місцевих архівів, свідчень людей, які пережили голодомор і вижили, дає підстави стверджувати, що голод–геноцид в Україні учинив тоталітарний комуністичний режим. Підписані Сталіним, Молотовим, Кагановичем, Косіором, Постишевим, Чубарем, Хатаєвичем та ін. постанови були нормативно–правовою основою творення голодомору в Україні. Документи свідчать про цілеспрямованість позбавлення українського селянства продуктів харчування задля фізичного винищення. В січні 1933 р., виступаючи у Києві, Постишев підкреслював: "Партія зробила гераклову працю з ліквідації націоналістичних елементів на Україні"[9].

У даному вислові – ініціатори й виконавці страхітливого злочину. Документи розкривають антиукраїнську суть політики Москви.

По–різному висвітлюються питання про відповідальність за організацію штучного голодомору й загибель мільйонів людей. Без винятку всі дослідники

покладають відповідальність за нього на Й.Сталіна та найближче його оточення, найперше – на В.Молотова, Л.Кагановича і П.Постишева. Значною мірою вина лежить на виконавцях їх волі в Україні – С.Косіорі, В.Чубарі, Р.Хатаєвичу, Г.Петровському та ін. Багато дослідників, авторів свідчень цілком справедливо вважають, що особливу відповідальність за геноцид має нести ВКП(б) як "керівна й спрямовуюча сила суспільства", як інструмент втілення в життя рішень вищого керівництва СРСР. Адже постанови партійних органів були обов'язковими для виконання органами державними. Втілюючи в життя ідеологію формування "нової" людини, партія пропагувала класовий антагонізм, насильство, винищення мас населення, щоб "не заважали" побудові так званого "світлого майбутнього". При цьому слід зауважити, що в лавах компартії було багато порядних людей, ідеалістів–мрійників, які щиро вірили в міфічний "комунізм". Багатьох з них було репресовано, дехто покінчив життя самогубством, їх місце займали такі ж чесні чорнороби партії. Однак багато як у верхніх ешелонах влади, так і серед місцевих керівників–комуністів і молодіжної ланки партії – комсомольців, різного рангу "уповноважених" було кар'єристів, боягузів, садистів, катів, які за настановами "вождів", кремлівських чи місцевих, чинили насильство й свавілля над українським народом.

Відверте пограбування селян – такий був механізм творення голоду, його антилюдські засоби: насильницька колективізація, розкуркулювання, конфіскаційні хлібозаготівлі, непосильні податки, політичні репресії, неоплата праці, товарні та натурштрафи, чорні дошки, заборона продажу хліба, заборона пересування, міграції, вивіз сільгосппродукції та цілий ряд інших. Нелюдськими засобами творення голоду–геноциду Україна в 1932–1933 рр. була перетворена на цвинтар просто неба.

Як відомо, геноцид проти українського народу 1988 р. визнав Конгрес США, тоді ж його визнано й Міжнародною комісією юристів. Голодомор, як політику геноциду, 15 травня 2003 р. визначено в постанові Верховної Ради України.

28 листопада 2006 року Верховна Рада України „визнаючи Голодомор 1932–1933 років в Україні відповідно до Конвенції від 9 грудня 1948 року про запобігання злочину геноциду та покарання за нього як цілеспрямований акт масового знищення людей" нарешті прийняла на неодноразове подання Президента України В.А.Ющенка Закон „Про голодомор 1932–1933 років" в Україні".

Основні статті Закону:

Стаття 1. Голодомор 1932–1933 років в Україні є геноцидом Українського народу.

Стаття 2. Публічне заперечення Голодомору 1932–1933 років в Україні визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору, приниженням гідності Українського народу і є протиправним.

Стаття 3. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень зобов'язані:

брати участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу;

сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості та культури, поширенню інформації про Голодомор 1932–1933 років в Україні серед громадян України та світової громадськості, забезпечувати вивчення трагедії

Голодомору в навчальних закладах України;

вживати заходів щодо увічнення пам'яті жертв та постраждалих від Голодомору 1932–1933 років в Україні, в тому числі спорудження у населених пунктах меморіалів пам'яті та встановлення пам'ятних знаків жертвам Голодомору;

забезпечувати в установленому порядку доступ наукових та громадських установ і організацій, вчених, окремих громадян, які досліджують проблеми Голодомору 1932–1933 років в Україні та його наслідки, до архівних та інших матеріалів з питань, що стосуються Голодомору.

Стаття 4. Держава забезпечує умови для проведення досліджень та здійснення заходів з увічнення пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні на основі відповідної загальнодержавної програми, кошти на виконання якої щорічно передбачаються в Державному бюджеті України.

Стаття 5. Прикінцеві положення.

...3) вирішити в установленому порядку за участю Київської міської державної адміністрації питання щодо спорудження у м.Києві до 75–х роковин Голодомору 1932–1933 років в Україні Меморіалу пам'яті жертв голодоморів в Україні.

В Законі відзначається підтримка „міжнародної спільноти у засудженні Голодомору 1932–1933 років в Україні, що відображено в актах парламентів Австралії, Аргентинської Республіки, Республіки Грузія, Естонської Республіки, Італійської Республіки, Канади, Литовської Республіки, Республіки Польща, Сполучених Штатів Америки, Угорської Республіки, а також у розповсюдженій як офіційний документ 58–ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Спільній заяві з нагоди 70–х роковин Голодомору – Великого голоду 1932–1933 років в Україні, яку підписали Аргентинська Республіка, Азербайджанська Республіка, Народна Республіка Бангладеш, Республіка Білорусь, Республіка Бенін, Республіка Боснія і Герцеговина, Республіка Гватемала, Республіка Грузія, Арабська Республіка Єгипет, Ісламська Республіка Іран, Республіка Казахстан, Канада, Держава Катар, Киргизька Республіка, Держава Кувейт, Республіка Македонія, Монголія, Республіка Науру, Королівство Непал, Об'єднані Арабські Емірати, Ісламська Республіка Пакистан, Республіка Перу, Південно–Африканська Республіка, Республіка Корея, Республіка Молдова, Російська Федерація, Королівство Саудівська Аравія, Сирійська Арабська Республіка, Сполучені Штати Америки, Республіка Судан, Республіка Таджикистан, Туркменістан, Демократична Республіка Тимор–Лешті, Республіка Узбекистан, Україна та Ямайка, а також підтримали Австралія, Держава Ізраїль, Республіка Сербія і Чорногорія та 25 держав – членів Європейського Союзу.

Закон підкреслює мотиви й цілі його прийняття: „вшановуючи пам'ять мільйонів співвітчизників, які стали жертвами Голодомору 1932–1933 років в Україні та його наслідків; шануючи всіх громадян, які пережили цю страшну трагедію в історії Українського народу; усвідомлюючи моральний обов'язок перед минулими та наступними поколіннями українців і визнаючи необхідність відновлення історичної справедливості, утвердження в суспільстві нетерпимості до будь–яких проявів насильства; відзначаючи, що трагедія Голодомору 1932–1933 років в Україні офіційно заперечувалася владою СРСР протягом багатьох десятиріч; засуджуючи злочинні дії тоталітарного режиму СРСР, спрямовані на організацію Голодомору, наслідком яких стало знищення мільйонів людей, руйнування соціальних

основ Українського народу, його вікових традицій, духовної культури і етнічної самобутності; співчуваючи іншим народам колишнього СРСР, які зазнали жертв внаслідок Голодомору[10].

Схиляючись перед пам'яттю жертв людомору, ми не повинні заспокоюватись на підготовці до відзначення 75–х роковин трагедії, наполегливо працювати далі, аби наші наукові розробки допомагали виховувати дітей, молодь патріотами, які не допустять подібного жахіття, визнанню голодомору геноцидом на світовому рівні.

---

[1] Международная защита прав и свобод человека. Сб.документов. – М.: Юрид.лит–ра, 1990. – С.69.

[2] Голодомор в Україні 1932–1933 рр.: Бібліогр.покажч. / Упоряд.: *Л.М.Бур'ян, І.Е.Рікун;* Редкол.: *О.Ф.Ботушанська, С.В.Кульчицький* (відп.ред.), *В.Мотика.* – Одеса–Львів: Вид–во М.П.Коць, 2001. – 656 с.;

[3] Голод 1932–1933 рр. в Україні: причини і наслідки / Ред.рада: *В.А.Смолій* (голова), *І.М.Дзюба,. С.В.Кульчицький, В.М.Литвин, В.І.Марочко, Дж.Мейс, Р.Я.Пиріг.* Відп.ред. *В.М.Литвин.* – Київ: Наукова думка, 2003. – 888 с.

[4] Геноцид українського народу: історична пам'ять та політико–правова оцінка: Міжнародна науково–теоретична конференція. Київ, 25 листопада 2000 р.: Матеріали. – Київ – Нью–Йорк: Вид–во М.П.Коць, 2003. – 596 с.; Голодомори в підрадянській Україні (Праці членів Асоціації дослідників голодоморів в Україні). – Київ – Львів – Нью–Йорк: Вид–во М.П.Коць, 2003. – 724 с.; *Кульчицький С.* Демографічні наслідки голодомору 1933 р. в Україні; *Єфіменко Геннадій.* Всесоюзний перепис 1937 р. в Україні: документи та матеріали. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2003. – 192 с.; *Кульчицький С.В.* Голод 1932–1933 рр. в Україні як геноцид. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2005. – 220 с. (укр., рос. мовами); *Його ж:* Голод–геноцид 1932–1933 рр. в Україні. Матеріали до навчального курсу. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – 256 с.; *Його ж:* Почему он нас уничтожал? Сталин и украинский голодомор / Под общей ред. *Ларисы Ившиной.* Киев: Изд–во ЗАО „Украинская Пресс–группа", 2007. – 208 с.; *Кульчицький Станіслав.* Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. – Київ: Наш час, 2007. – 424 с.; *Марочко Василь.* Голодомор 1932–1933 рр. – Київ: 2007. – 64 с.; *Його ж:* Творці голодомору 1932–1933 рр. – Київ, 2008. – 64 с. та ряд ін.

[5] З архіву автора.

[6] Там само.

[7] Нариси історії України XX століття. – К.: Генеза, 2002. – С.69.

[8] З архіву автора.

[9] Цитується за: Парламентські слухання щодо вшанування пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років 12 лютого 2003 року. – Київ. – 2003. – С.48.

[10] Українське слово. – 2006. – 6. – 12 грудня [№ 49].